

Лук'янчиков Євген Дмитрович,
професор кафедри інформаційного права
та права інтелектуальної власності
Національного технічного університету
України «Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського», доктор юридичних
наук, професор;
Петряєв Сергій Юрійович,
завідувач кафедри інформаційного права
та права інтелектуальної власності
Національного технічного університету
України «Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського», кандидат
юридичних наук, доцент

УДОСКОНАЛЕННЯ ТЕХНОЛОГІЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ОБ'ЄКТІВ ЗА ІДЕАЛЬНИМ ВІДОБРАЖЕННЯМ

Діяльність правоохоронних органів із запобігання та розкриття злочинів здійснюється у визначеній законом процесуальній формі з дотриманням засад кримінального провадження. Сучасний стан і рівень розкриття злочинів не може задовольнити законних потреб суспільства. Це спонукає до пошуку нових та удосконалення традиційних засобів інформаційного забезпечення правоохоронної діяльності.

Одним із напрямів, спрямованих на покращення результативності діяльності з розслідування і судового розгляду кримінальних правопорушень є удосконалення інструментарію пізнавальної діяльності, його нормативного регулювання та тактичного забезпечення застосування. Основним інструментом пізнавальної діяльності були і залишаються слідчі дії, перелік яких поступово розширюється, удосконалюється технологія і нормативне регулювання традиційних. Цей процес не може відбуватися без урахування сучасних досягнень різних галузей наукових знань і в першу чергу науки криміналістики.

Однією із слідчих дій, в процесі якої відбувається ідентифікація об'єктів за їх відображенням в пам'яті особи є пред'явлення для впізнання.

Психологічні властивості людини до розпізнавання образів, що відбилися і зберігаються в її свідомості використовуються з давніх часів як в побуті, так і в практиці боротьби із злочинністю. Так, наприкінці XIX століття в роботі Н. Орлова викладалися рекомендації з тактики пред'явлення свідкам тих осіб, про яких вони мають свідчити, щоб визнали їх особисто [1, с. 51].

Використання прийомів ідентифікації особи за мисленим образом описує І. Д. Путілін з особистої практики. За підозрою у вчиненні вбивства було затримано Якова, якого він вирішив пред'явити для впізнання сестрі загиблого Ахметовій. Для цього доручив привести до

кабінету шістьох заарештованих та поставив їх поряд з Яковом, який із здивуванням спостерігав за тим, що відбувалося.

Після запрошення до кабінету Ахметової їй запропонували уважно подивитися на усіх сімох людей та сказати «чи не впізнаєте серед них того чоловіка, котрий розпивав з вами горілку у приміщенні для охоронців на городі на Виборзькій стороні в день убивства вашого брата?» [2, с. 225, 226].

З наведеного можна зробити припущення, що практики намагалися дотримуватися правил, щоб забезпечити об'єктивність результатів цієї дії: особу пред'являли серед шести статистів; ці особи були із кола заарештованих. З цього приводу можуть висловлюватися деякі сумніви, проте зовнішність і одяг цих осіб, скоріше за все, не відрізнялися від зовнішності та одягу особи, яку пред'являли для впізнання.

За більше ніж віковий період застосування методу ідентифікації об'єктів за мисленим образом відбулися суттєві зміни у нормативному регулюванні порядку проведення слідчої дії – пред'явлення для впізнання, на що нами зверталася увага у попередніх роботах [3].

Слід звернути увагу на те, що за останні десятиліття суттєво змінилося ставлення потерпілих і свідків до співпраці з правоохоронними і судовими органами. Не усі ті, хто міг би надати допомогу у викритті злочинців погоджуються до участі у слідчій діяльності з метою ідентифікації особи, яка вчинила злочин. Причин цьому є багато, що може стати предметом самостійного дослідження. Ми зупинимось на одній із них, що безпосередньо пов'язана з організацією та тактикою пред'явлення особи, яка підозрюється у причетності до злочину, для впізнання.

В багатьох випадках особа, яка буде впізнавати вважає, що це буде відбуватися приховано і їй не доведеться зустрічатися віч-на-віч з підозрюваним або іншою особою. Тому вже під час допиту такої особи слідчий має встановити з нею психологічний контакт і психологічно підготувати до зустрічі віч-на-віч з особою, яка вчинила відносно неї насилля, або інші протизаконні дії. Особу слід заздалегідь попереджати про можливість зустрічі з підозрюваним і з'ясовувати ставлення до цього.

Потерпілий або свідок з почуття жаху або інших обставин можуть заявити, що серед пред'явлених для спостереження людей, немає особи, яка вчинила злочин. Це може підштовхнути підозрюваного до активного заперечування причетності до злочину з посиланнями на заяву потерпілого, «збити» слідчого з правильної версії і ускладнити процес розслідування.

Виключити подібні ситуації можливо шляхом пред'явлення для впізнання поза візуального спостереження з боку особи, яку пред'являють. Подібний порядок проведення пред'явлення для впізнання використовується в багатьох країнах світу. Так, ст.152 КПК Куби передбачає можливість пред'являти для впізнання людей в умовах, коли особа, яка впізнає знаходиться у такому місці «де її не видно».

Зважаючи на стан і характер злочинності у 90-ті роки минулого століття прийнято Закон України «Про забезпечення безпеки осіб, які

беруть участь у кримінальному судочинстві». Одним із таких заходів визначено забезпечення конфіденційності даних про особу, для чого передбачена можливість «проведення впізнання особи поза візуальним та аудіоспостереженням того, кого впізнають, з дотриманням вимог кримінального процесуального законодавства» (п. 6 ст. 15 Закону).

Подальше унормування порядку пред'явлення особи для впізнання поза візуального спостереження з боку того, кого впізнають знайшло відображення в ст. 174 КПК України 1960 року та було підтримано розробниками чинного КПК України. Так, в ч. 4 ст. 228 КПК зазначається «з метою забезпечення безпеки особи, яка впізнає, впізнання може проводитися в умовах, коли особа, яку пред'являють для впізнання, не бачить і не чує особи, яка впізнає, тобто поза її візуальним та аудіоспостереженням». Отже і у даному випадку такий порядок пред'явлення для впізнання розглядається як *винятковий* і застосовується для забезпечення безпеки особи. Проте у даній нормі не вказується, якою має бути безпека для особи, що дозволяє проводити пред'явлення для впізнання поза візуального спостереження. Не надають відповіді на це запитання і коментарі до КПК України. Проведення такого впізнання, зазначається в одному з них, можливо лише у виняткових випадках, що зумовлені наявністю загрози для особи, яка впізнає, з боку того, кого мають впізнавати, чи його оточення. Ніякі інші обставини, окрім наявної загрози безпеці особи, не можна розглядати як приводи для проведення впізнання особи поза її візуальним та аудіоспостереженням [4, с. 502]. Скоріше за все мова йде про пред'явлення для впізнання як захід забезпечення безпеки особи, яка впізнає відповідно до Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві».

Пред'явлення для впізнання – складний психологічний процес з багатьма комунікативними потоками, які ініціюються пам'яттю, асоціаціями, емоціями, інтуїцією, логічними побудовами тощо [5, с. 549]. Особа, яка пережила подію злочину (потерпілий, свідок) може перебувати у різному психологічному стані. Вона буде почувати себе більше захищеною, перебувати у спокійному психологічному стані (у міру такої можливості), коли особа, яку впізнають не бачить впізнаючого, не зустрічається з ним поглядом і не може негативно впливати на його психіку. Слушною є думка В. Г. Гончаренка, що такий порядок пред'явлення особи для впізнання з виняткових випадків слід зробити загальним правилом, бо воно повністю забезпечуватиме виконання вимог науковості та надійності [5, с. 550].

На завершення слід зазначити, що порядок проведення слідчої дії, коли особа, яку пред'являють для впізнання не бачить і не чує особу, яка впізнає має бути закріплений у ст. 228 КПК. Разом з тим не може виключатися можливість проведення пред'явлення для впізнання у звичайному порядку. Обрання відповідного порядку проведення слідчої дії відноситься до компетенції слідчого і відбувається з урахуванням наявних у нього матеріалів провадження. Під час допиту особи, яка буде

впізнавати слід з'ясувати її ставлення до ситуації, що склалася, можливості та психологічної готовності зустрітися з такою особою віч-на-віч ще раз.

Список використаних джерел

1. Орлов Н. Опыт краткого руководства для произведения следствий. М., 1833. 96 с.
2. Путилин И. Д., Кошко А. Ф. На страже отечества. Уголовный розыск Российской империи. М.: Эксмо, 2013. 608 с.
3. Лук'янчиков Б. Є., Лук'янчиков Є. Д., Петраєв С. Ю. Криміналістична ідентифікація об'єктів за ідеальними відображеннями. Київ: НТТУ «КПІ», 2016. 204 с.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / За загальною редакцією професорів В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. К.: Юстініан, 2012. 1224 с.
5. Гончаренко В. Г. Вибране. К.: Прецедент, 2011. 791 с.

Пиріг Ігор Володимирович,
професор кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ, доктор
юридичних наук, професор

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРИЗНАЧЕННЯ ПОВТОРНИХ ЕКСПЕРТИЗ

Загальноприйнятою класифікацією судових експертиз за критерієм послідовності проведення є поділення їх на первинні та повторні. Первинною є експертиза, коли об'єкт досліджується вперше. Повторною є експертиза, під час проведення якої досліджуються ті ж самі об'єкти та вирішуються ті самі питання, що й при проведенні первинної (попередніх) експертизи (експертиз) [1].

Розглянемо підстави призначення повторної експертизи. На жаль, у КПК України, чинному Законі України «Про судову експертизу» та «Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень» підстав призначення повторної експертизи не зазначено. У Постанові Пленуму Верховного суду України № 8 від 30.05.97 року «Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах» зазначено, що «повторна експертиза призначається, коли є сумніви у правильності висновку експерта, пов'язані з його недостатньою обґрунтованістю чи з тим, що він суперечить іншим матеріалам справи, а також за наявності істотного порушення процесуальних норм, які регламентують порядок призначення і проведення експертизи. Істотними можуть визнаватися, зокрема, порушення, які призвели до обмеження прав обвинуваченого чи інших осіб» [2]. Зазначимо, що норма Постанови (яка була незмінною з 1998 року) щодо призначення повторної експертизи за наявності істотного порушення процесуальних норм, особливо таких,